

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakulovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abdulkarim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зохир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохи Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
К. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari.....	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles.....	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

AGRAR SEKTORGA JALB QILINGAN INVESTITSİYALARNING SOHADAGI INTENSIV IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRINING TAHLILI

Yangiboyev Sirojiddin Jo‘ramurodovich

PhD, Toshkent Davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada hududlar iqtisodiy o'sishi va unga qishloq xo'jaligi iqtisodiy rivojlanishining ta'siri tadqiq qilingan. Qishloq xo'jaligida yalpi qo'shilgan qiymat o'sishiga texnologik taraqqiyot, kapital, mehnat resurslari omillarining ta'siri Kobb-Duglas modeli asosida Qashqadaryo viloyati misolida o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Moddiy resurslar, mehnat unumdorligi, tannarx, investitsion jozibadorlik, sof foyda, resurs qaytimi, ishlab chiqarish funksiyasi, etastikli koeffitsiyenti.

Abstract: This article examines the economic growth of regions and the impact of agricultural economic development on it. The influence of factors of technological development, capital, labor resources on the growth of gross value added in agriculture was studied on the example of Kashkadarya region on the basis of the Cobb-Douglas model.

Key words: material resources, labor productivity, cost, investment attractiveness, net profit, resource return, production function, elastic coefficient.

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние экономического развития аграрного сектора на региональный экономический рост. Изучено влияние факторов технологического развития, капитала, трудовых ресурсов на рост валовой добавленной стоимости в сельском хозяйстве на примере Кашкадарьинской области на основе модели Кобба-Дугласа.

Ключевые слова: материальные ресурсы, производительность труда, себестоимость, инвестиционная привлекательность, чистая прибыль, ресурсоотдача, производственная функция, коэффициент эластичности.

KIRISH

Qishloq xo'jaligiga investitsiya kirishi global qashshoqlik va ochlikni kamaytirishga yo'naltirilgan barqaror qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlantirish uchun zarurdir. Dunyoning bir ishchiga to'g'ri keladigan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish fondlari va qishloq xo'jaligiga davlat investitsiyalari bo'yicha nisbatan orqada qolgan jahon xo'jaligining ushbu sektori bugungi kunda qashshoqlik va ochlik muammosining global masshtabdagi muammolar orasida epitsentrga aylanishiga sabab hisoblanadi. Kelgusi o'n yilliklarda qishloq xo'jaligi mahsulotlariga ortib borayotgan talab tabiiy resurslarga bosimning kuchayishiga olib keladi. Ochlikni barqaror ravishda yo'q qilish qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni sezilarli darajada oshirishni, shuningdek, samaradorlikni oshirishni talab qiladi. Fermerlar rivojlanayotgan mamlakatlar qishloq xo'jaligining eng yirik sarmoyadorlari bo'lib, sohaga investitsiyalarni ko'paytirish bo'yicha har qanday strategiyaning markazida bo'lishlari kerak. Biroq tejamkor mahsulot ishlab chiqarish va qulay iqlim muhitini yaratish kontekstida investorlarga sarmoya kiritishlari uchun optimal shart-sharoitlar yaratish bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Hukumatlar kichik xo'jaliklarga o'zlarining ishlab chiqarish aktivlarini kengaytirishda duch keladigan cheklovlarni bartaraf etishda yordam berish va qishloq xo'jaligiga keng ko'lamli investitsiyalarning ijtimoiy va ekologik jihatdan barqaror bo'lishini ta'minlashda alohida mas'uliyat yuklaydi. Hududlar qishloq xo'jaligi sektoridagi davlat investitsiyalari parallel ravishda xususiy investitsiyalar uchun qulay muhit yaratishi investitsion siyosatning muhim tarkibiy qismi sifatida belgilanishi darkor. Hukumatlar tanqis bo'lgan davlat resurslarini yuqori iqtisodiy va ijtimoiy daromadli asosiy ijtimoiy ne'matlarni yaratishga yo'naltirishi davlat va hududliq investitsion siyosatning asosiy tamoyili sifatida belgilanishi kerak.

ADABIYOTLAR SHARHI

Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga hamda qishloq xo'jaligi tarmog'ining investitsion faoliyati, investitsiyalardan tarmoq rivojlanishida foydalanish samaradorligini oshirishning ilmiy-nazariy va amaliy masalalari keng xorijlik va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq qilingan.

Ushbu muammoga oid ilmiy-nazariy va amaliy tadqiqotlar F.Kene ^[1], A.Smit ^[2], J.M.Keyns ^[3], Obolenskiy K.P ^[4], Vitun Ye.R. ^[5], V.S. Tonkovich ^[6], va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida investitsiyalar nazariyasi va xususan qishloq xo'jaligida investitsion faoliyatning ilmiy-nazariy va konseptual asoslari yoritib berilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotining hududiy rivojlanishini tartibga solishda, iqtisodiyotning turli tarmoqlarida investitsion siyosatni to'g'ri va samarali amalga oshirishda A.Sh.Bekmurodov ^[7], Sh.I.Mustafaqulov ^[8], S.A.Abduraximova ^[9], B.B.Valiyevlar ^[10] munosib hissa qo'shganlar. Ushbu iqtisodchi olimlar tomonidan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga investitsion jozibadorlik tasirini aniqlash, erkin iqtisodiy hududlarga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish, investitsiya faoliyatini boshqarish tizimida moliyaviy hisobot va uning tahlilini takomillashtirish bilan bog'liq yo'nalishlar yoritilgan.

METODOLOGIYA

Zamonaviy sharoitda hududlar va milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun hududiy iqtisodiy siyosatni strategik yo'nalishlarini belgilash, davlat tomonidan tartibga solishning yangi shakllari, usullari va vositalarini ishlab chiqishda yangi yondashuvlar zarur bo'lmoqda. Ekonometrik modellashtirish qishloq xo'jaligi sektorining barqaror rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solish instrumentlaridan hisobiga o'rta mudдатli rivojlanish tendensiyalarini prognozlashtirish imkoniyatlarini yaratadi. Shuning uchun ham ushbu ilmiy maqolapda Kobb-Duglasning ishlab chiqarish funksiyasiga asoslangan holda Qashqadaryo viloyati misolida qishloq xo'jaligida yalpi qo'shgilgan qiymatning o'sish sur'atiga kapital resurslar, mehnat resurslari omillarining ta'sirini ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanilgan holda o'rganilgan.

Hozirgi vaqtda barqaror iqtisodiy o'sishning asosiy omili boshqaruvning barcha darajalarida boshqaruv faoliyatining sifati va samaradorligi hisoblanadi. Shunday qilib, yapon mutaxassislarining fikriga ko'ra, allaqachon 80-yillarning o'rtalarida zamonaviy ishlab chiqarishdagi yo'qotishlar 80-85% ga boshqaruv tizimining sifati va faqat 15-20% - bevosita ijrochilarga bog'liq. Bozor iqtisodiyoti sharoitida boshqaruv faoliyatining sifati, albatta, asosiy yelement sifatida mulkdorlar yoki menejerlarning tadbirkorlik qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Ma'lumki, qishloq xo'jaligi uchun ishlab chiqarishni boshqarishning eng muhim vazifalari qatoriga quyidagilar kiradi:

- moddiy resurslardan oqilona foydalanish;
- ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish;
- yuqori iqtisodiy ko'rsatkichlarga erishish;
- mehnat unumdorligini oshirish;
- ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
- ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun ishlab chiqarish samaradorligini yanada oshirish va bozorni keng iste'molchilar uchun zaruriy yuqori sifatli mahsulotlar bilan to'ldirish maqsadida qishloq xo'jaligi korxonalarining ishlab chiqarish samaradorligi ko'rsatkichlarini hisob-kitoblar va qiyosiy tahlil qilish vositasida boshqarish usullarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

ILMIY TADQIQOT USULLARI

Investitsion faoliyat uchun hal qiluvchi ahamiyat kasb etadigan masalalardan biri sifatida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining samaradorligi ko'rsatkichlari to'g'risida iqtisodiy adabiyotda qizg'in muhokamalar mavjuddir. Iqtisodiy adabiyotlarda mezon - samaradorlik kategoriyasining mohiyati va unga xos bo'lgan ko'rsatkichlarning yagona talqini ham yetarli tizimlashtirilmagan. Masalan, K.P. Obolenskiy investitsion jozibadorlik nuqtayi nazardan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligiga "qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligi mezonlari... yalpi ishlab chiqarishning yashash va moddiylashtirilgan mehnat xarajatlariga nisbati bilan tavsiflanadi..."¹ - deya tavsiflaydi. Ushbu masalada, N.I. Xolod va Ye.R. Vitun "... hayotiy xarajatlarni

1 Оболенский К.П. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства. Теория и практика. - М.: Экономика, -1974. -192 с.

minimallashtirish va moddiy mehnatga sarflash paytida sof ishlab chiqarishning o'sishi (yalpi daromad)² – deb ta'riflaydi. Professor L.F. Dogilning ta'kidlashicha, iqtisodiy samaradorlik mezonlari yuqori sifat darajasi va mahsulotlarning raqobatbardoshligini ta'minlash bilan kapital (resurslar) xarajatlari birligidan foydani maksimal darajaga ko'tarishdir³ – deb tavsiflaydi.

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, iqtisodiy adabiyotlarda iqtisodiy samaradorlik to'g'risida ko'plab fikrlar bildirilgan, lekin investitsion faollikni oshirish uchun shart sharoit yaratuvchi qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirishning determinantlariga alohida urg'u L.F. Dogilning yondashuvlarida yoritilgan bo'lib, foydani dinamik maksimallashtirish orqali erishiladigan samaradorlik tarmoqqa investitsiyalarni jalb qilishdagi asosiy omil hisoblanadi.

Iqtisodchilarning fikricha, qishloq xo'jaligi korxonalari faoliyatiga umumlashtirilgan baho foydaning ishlab chiqarish xarajatlarga nisbati bilan beriladi. Keyinchalik samaradorlikning umumlashtiruvchi ko'rsatkichi rentabellik darajasida ifodalanadi. Bu pozitsiyani G.I. Makin, agrosanoat ishlab chiqarish sharoitlarining iqtisodiy samaradorligining mezoni foyda yana bir bor taqdiqlaydi. Asosiy umumlashtiruvchi ko'rsatkich sifatida foyda miqdorini ham, ishlab chiqarish xarajatlari darajasini ham aks ettiruvchi rentabellik ko'rib chiqilishi tabiiy hol hisoblanadi.

Lekin ushbu samaradorlik mezonlari sof foyda yoki xo'jalik faoliyatining sof moliyaviy natijalariga bog'langan holda tizimlashtirilgan. Hududlar iqtisodiyoti qishloq xo'jaligi tarmog'i kesimida investitsion jozibadorlikni asosiy mezonlaridan biri tarmoqdagi ishbilarmon faollik ko'rsatkichlari ham hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlar tizimi iqtisodiy resurslarni tarmoqda dinamik ravishda ko'paytirish orqali mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirishning multiplikativ samarali ham hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Samaradorlikning eng muhim ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan resurs qaytimi ko'rsatkichi ishlab chiqarish samaradorligini baholashning xususiy ko'rsatkichlarini o'zida mujassamlashtiradi. Ushbu xususiy ko'rsatkichlar material sig'imi, kapital sig'imi, mehnat sig'imi, fond sig'imi kabi ko'rsatkichlarni o'z ichiga olib ular qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining texnologik rivojlanishi natijasidagi intensivlashuv darajasini ifodalaydi.

Ishlab chiqarish-iqtisodiy omillar qishloq xo'jaligi korxonalarining ishlab chiqarish resurslaridan foydalanishning to'liqligi va samaradorligi hamda faoliyatning yakuniy natijalarini belgilaydi.

Ushbu baholash alohida firmalar yoki tarmoqlar darajasida ham, Kobb-Duglas multiplikativ modelidan foydalangan holda hududlar iqtisodiyotining qishloq xo'jaligi sektori darajasida ham amalga oshirilishi mumkin.

Qishloq xo'jaligidagi mavjud ishlab chiqarish funksiyasi - bu ishlab chiqarish hajmining ishlab chiqarishga sarflangan resurslar hajmiga bog'liqligini tavsiflovchi matematik model quyida keltiriladi:

$$Y = f(x_1, x_2, x_3 \dots x_n) \quad (1)$$

Bu yerda,

Y – qishloq xo'jaligida ishlab chiqariladigan mahsulotlar;

x_i ($i = 1, 2, \dots, n$) – resurslar.

Bir hil mahsulot ishlab chiqaruvchi alohida korxonalar uchun ishlab chiqarish funksiyasi ishlab chiqarish hajmini mehnat faoliyatining har xil turlari, har xil turdagi xom ashyo, butlovchi qismlar, energiya va asosiy kapital uchun ish vaqtining xarajatlari bilan bog'laydi. Ushbu turdagi ishlab chiqarish funksiyasi qishloq xo'jaligi korxonalarining hozirgi texnologik qurollanganligini tavsiflaydi.

Bir hil mahsulot yetishtiruvchi alohida qishloq xo'jaligi korxonalari uchun ishlab chiqarish funksiyasi ishlab chiqarish hajmini mehnat faoliyatining har xil turlari, har xil turdagi xom ashyo, butlovchi qismlar, energiya va asosiy kapital uchun ish vaqtining xarajatlari bilan bog'laydi. Ushbu turdagi ishlab chiqarish funksiyasi korxonalarining hozirgi texnologik qurollanganlik darajasini tavsiflaydi.

Yuqoridagi formulada nazarda tutilgan resurslar iqtisodiy tavsifi bo'yicha ikki asosiy turga turkumlanib, birinchi resurslar turkumi an'anaviy resurslar hisoblanib (asosiy vositalar, moddiy resurslar, ishchi kuchi) ular qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni tashkil qilish jarayonidagi mehnat vositalari va predmetlarini o'zzida mujassamlashtiradi. Ikkinchi turkum resurslar noan'anaviy resurslar hisoblanib (axborot, innovatsiyalar), ular intensiv ishlab chiqarishni tashkiliy-iqtisodiy asoslarini mujassamlashtiradi va qishloq xo'jaligida mahsulot ishlab chiqarishni texnologik modernizatsiyalashning asosiy omillaridan biri sifatida maydonga chiqadi. Ushbu resurslarni optimal shakllantirish va boshqarish tizimi qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishni modernizatsiyalash orqali milliy va global masshtabdagi raqobatbardoshlikni ta'minlaydi. Bunda resurs tejamkor zamonaviy mahsulot ishlab chiqarish uchun investitsiyalarni jalb qilishda yuqorida tilga olingan resurslarni alohida elementlarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, qishloq xo'jaligida foydalanilayotgan asosiy ishlab chiqarish fond-

2 Витун Е.Р. Сущность, критерий и факторы экономической эффективности сельскохозяйственного производства // Гродненский сельскохозяйственный институт, Гродно, 1993.-452 с.

3 Экономика предприятий и отраслей АПК. Учебное пособие/ В.С. Тонкович, Е.П. Кивейта, Л.Ф.Догиль и др. – Минск: Издательство Белорусского аграрного университета, 1996.- 320с.

larini modernizatsiyalashga investitsiyalarni jalb qilish, ularning texnik qurollanganlik darajasi bo'yicha yangi parklarni shakllantirish va yangi texniklar hisobiga ishlab chiqarishni intensivlashtirish ko'rsatkichlari sifatida asosiy fondlarni yangilanish koeffitsiyenti, fond sig'imi, fond qaytimi, asosiy fondlar rentabellik ko'rsatkichlarida belgilangan maqsadli parametrlarni olish hisobiga ta'minlanadi.

Qishloq xo'jaligida mahsulot ishlab chiqarishda yangi navlarni sotib olish, patentlar va boshqa nomoddiy aktivlarga investitsiyalar texnologik taraqqiyotda muhim rol o'ynaydi.

Ma'lumki, qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining o'ziga xos jihatlaridan biri asosiy mahsulotning yillik yetishtirilishi, mavsumiy xarakterga egaligi bilan belgilanadi. Shuningdek, asosiy mahsulotni tabiiy iqlim sharoitlariga bog'liq holda ishlab chiqarish imkoniyatlari va yetishtirilgan mahsulotlarni realizatsiya qilish jarayonini tezlashtirish zarurligi tarmoqqa investitsiyalarni jalb qilishda resurs tejankor mahsulot ishlab chiqarish bilan birga mahsulotni istemolchilar talabining o'zgarib borishi sharoitiga asoslangan holda optimal saqlashning texnologik jarayonlarini modernizatsiyalashga yo'naltirilishi kerak. Ushbu jarayon qishloq xo'jaligi subyektlari aylanma ishlab chiqarish fondlariga investitsiyalarni jalb qilishning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa hozirgi sharoitda Respublikamizda amaldagi baho siyosatining holatida qishloq xo'jaligi tizimidagi asosiy mahsulotlarga davlat xaridlari tizimi sharoitidagi baholar paritetining buzilish holatida aylanma aktivlarga investitsiyalarni jalb qilish tizimini rag'batlantirishning bozor mexanizmlarini takomillashtirishga ehtiyoj tug'ilmoqda.

Qishloq xo'jaligiga investitsiyalarni jalb qilishdagi fikrlarni umumlashtirish natijasida ta'kidlash joizki, iqtisodiyotning agrar sektori barqarorligini quyidagicha ko'rish mumkin:

- 1) ishlab chiqarilgan va sotiladigan mahsulot hajmi va sifatini oshirish;
- 2) iste'mol miqdorini tejash va ishlab chiqarish resurslaridan foydalanishni optimallashtirish, ya'ni ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish;
- 3) xo'jalik faoliyati uchun avanslangan asosiy va aylanma mablag'lardan samarali foydalanish;
- 4) ishlab chiqarish resurslaridan samarali foydalanish.

Korxonalarning ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligining pasayishi, uning ishlab chiqarish quvvati tannarx darajasining oshishiga va natijada faoliyatning foyda bilan emas balki, zarar bilan yakunlanishiga olib keladi. Bunda, asosiy va aylanma ishlab chiqarish fondlaridan samarali foydalanishga yo'naltirilgan operatsion faoliyatni takomillashtirish bilan birga hududdagi mavjud iqtisodiy resurslar, iqlim joylashuvi va mehnat resurslariga ham bog'liqdir.

Hududlar qishloq xo'jaligi sektori korxonalarning ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligini tahlil qilish mehnat unumdorligi va kapital unumdorligini oshirish, ishlab chiqarishning resurs sig'imini pasaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun xo'jalik ichidagi zaxiralarni to'liq jalb qilish kabi ko'rsatkichlari ham o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishning xo'jalik ichidagi zaxiralari va samaradorlik ko'rsatkichlariga omillarning miqdoriy ta'siri aniqlash boshqaruv qarorlarini qabul qilishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizimli bosqichlar nafaqat alohida olingan xo'jalik subyektlari, balki, ular faoliyat olib borayotgan hududlar tarmoqlari tarkibidagi qishloq xo'jaligi tarmog'ida ishlab chiqarish faoliyatini tashkil qilish samaradorligini baholashda ham asos bo'lishi mumkin.

Ushbu holatda texnik taraqqiyotni hisobga olish zarurdir, chunki bitta korxona darajasida ishlab chiqarishni boshqarishni baholashda bir xil hududning vaqt (vaqt qatorlari) bo'yicha xatti-harakatlarini tavsiflovchi ma'lumotlardan foydalaniladi. Nisbiy narxlar vaqt o'tishi bilan har xil bo'ladi va demak, ishlab chiqarishning alohida omillari xarajatlarning optimal kombinatsiyasi ham o'zgaradi. Vaqt qatorlarini qo'llashda asosiy muammolar texnologik taraqqiyot oqibatlaridan kelib chiqadi, buning natijasida ishlab chiqarish omillarining xarajat normalari, ular bir-birini almashtira oladigan nisbatlar va samaradorlik parametrlari o'zgaradi.

Mahsulot ishlab chiqarishga sarflangan resurslar sifatida biz ishchilarning o'rtacha yillik soni (L), asosiy vositalarning o'rtacha yillik qiymati (K) da ifodalangan asosiy vositalarning xarajatlari shaklida mehnat xarajatlari olamiz.

Qishloq xo'jaligi tarmog'ida ishlab chiqarilgan mahsulot hajmiga kapital va mehnat sarfining ta'sirini Knut Uiksell tomonidan taklif qilingan hamda Charlz Kobb va Pol Duglas tomonidan tekshirilgan funksiya ya'ni Kobb-Duglas ishlab chiqarish funktsiyasi orqali ko'rib chiqishga harakat qilamiz.

Ushbu ishlab chiqarish funktsiyasi, bizning masalamizga muvofiq quyidagichadir:

$$Y = AK^{a_1} L^{a_2} e^{rt+\varepsilon} \quad (2)$$

Bu yerda:

A – texnik taraqqiyot koeffitsiyenti;

a_1, a_2 – qishloq xo'jaligidagi kapital va mehnat resurslarining elastikligi koeffitsiyenti;

t – vaqt;

r – qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida mavjud texnik taraqqiyot natijasidagi ishlab chiqarilgan mahsulotning o'sish sur'ati.

a_1, a_2 – parametrlar interpretatsiyasi uchun logarifmik omil sifatida elastiklik tushunchasini kiritamiz. Ya'ni, a_1 – asosiy fondlarga investitsiyalar o'zgarishiga nisbatan yalpi ishlab chiqarish o'sishining elastikligi; a_2 – mehnat resurslariga xarajatlar o'zgarishiga nisbatan yalpi ishlab chiqarish o'sishining elastikligi.

Shuningdek, ishlab chiqarish funksiyasi yordamida yana ishlab chiqarish masshtabi va samaradorligini ifodalash mumkin. Buni quyidagi tenglamalar funksiyasi orqali ifodalash mumkin:

Agar,

$$a_1 + a_2 > 1 \quad (3)$$

Demak, yalpi ishlab chiqarish hajmi qiymat ekvivalentida ishlab chiqarish omillariga nisbatan yuqori o'sish tendensiyasi kuzatiladi. Bunda, ishlab chiqarish masshtabining kengayishi xarajatlarni iqtisod qilish hisobiga intensiv o'qish kursini ta'minlaydi.

Agar,

$$a_1 + a_2 < 1 \quad (4)$$

Demak, yalpi ishlab chiqarish hajmi qiymat ekvivalentida ishlab chiqarish omillariga nisbatan past sur'atdagi o'sish tendensiyasi kuzatiladi. Bunda ishlab chiqarish masshtabi o'sishi samaradorlikning pasaytiruvchi ta'sirida bo'ladi. Bunda sharoitda qishloq xo'jaligi investitsion faolligini oshirish, unga investitsiyalarni jalb qilish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq bo'lmaydi.

Agar,

$$a_1 + a_2 = 1 \quad (5)$$

Demak, samaradorlik ishlab chiqarish masshtabiga bog'liq bo'lmaydi. Ushbu holat qishloq xo'jaligida ekstensiv iqtisodiy o'sish suratidagi o'sishini ifodalaydi. Ushbu holatda ham boshqa tarmoqlardagi iqtisodiy o'sishning intensiv kursi sharoitida qishloq xo'jaligi investitsion jozibadorligi past darajada qoladi.

TAHLIL NATIJALARI

Respublikamiz hududlari orasida qishloq xo'jaligi bo'yicha mahsulot ishlab chiqarishda drayver hududlardan biri bo'lgan Qashqadaryo viloyati qishloq xo'jaligi tarmog'i misolida investitsiyalar samaradorligini yalpi ishlab chiqarish hajmiga ta'sirini ko'rib chiqamiz.

1-jadval: Qashqadaryo hudud iqtisodiyotidagi qishloq xo'jaligi tarmog'ining samaradorlik ko'rsatkichlari

Yillar	Y (YaQQ)	K	L	t	lnY	lnK	lnL
2012	5620,2	51561,47	90,1	1	3,750	4,712	4,5
2013	6563,2	74581,82	88,7	2	3,817	4,873	4,49
2014	7899,3	84938,71	87,1	3	3,898	4,929	4,47
2015	9320,1	38672,61	83,1	4	3,969	4,587	4,42
2016	11121,0	23314,47	83,4	5	4,046	4,368	4,42
2017	14761,6	39575,34	82,5	6	4,169	4,597	4,41
2018	17685,8	453482,1	70,9	7	4,248	5,657	4,26
2019	20415,1	537239,5	68,6	8	4,310	5,730	4,23
2020	24510,3	597812,2	67,5	9	4,389	5,777	4,21
2021	29352,8	652284,4	66,2	10	4,468	5,814	4,19

Yillik ma'lumotlar hududiy iqtisodiyotning qishloq xo'jaligi tarmog'i tizimida resurslardan foydalanish samaradorligini ekonometrik tahlil qilish uchun Kobb-Duglasning ishlab chiqarish funksiyasi asosida 2015-2021-yillar bo'yicha statistik ma'lumotlar massividan foydalanamiz.

Ishlab chiqarish funksiyasi parametrlarini eng kichik kvadratlar usulidan foydalangan holda hisoblaymiz.

$$\ln Y = \ln A + a_1 \ln K + a_2 \ln L + rt + \varepsilon \quad (6)$$

Qishloq xo'jaligida mahsulot ishlab chiqarish hajmining o'sish sur'ati sarflangan mehnat xarajatlarining o'zgarishiga nisbatan elastikligi 9,31%, kapital xarajatlarning o'zgarishiga nisbatan elastikligi esa 1,97%ni tashkil qiladi. Bu ishlab chiqarish omillaridan intensiv foydalanishdan dalolat beradi.

$$\ln Y = -73,1 + 1,97 \ln K + 9,31 \ln L + 0,72t + \varepsilon \quad (7)$$

(1,99) (3,89) (3,22)

Tahlil qilinayotgan davrda ko'rib chiqilayotgan omillarning umumiy unumdorligi oshdi, shu bilan birga o'rtacha xarajatlari kamaydi, chunki ishlab chiqarish funksiyasining elastiklik koeffitsiyentlari yig'indisi 1 dan katta. Shuningdek, Kobb-Duglas ishlab chiqarish funksiyasi tenglamasi texnik taraqqiyotni hisobiga ishlab chiqarishning o'sish sur'ati yiliga 0,891% ni tashkil qilganligini ko'rsatadi. $r = 0,89$ qiymatining 0 dan bir oz farq qilishi ko'rib chiqilayotgan davrda omillarning umumiy unumdorligining o'sish sur'ati past bo'lganligini tasdiqlaydi.

2-jadval: Korrelyatsion-regression tahlilning natijalari

Yakuniy xulosalar						
Regression statistika						
Ko'p omilli R	0,913					
R-kvadrat	0,805					
Normallashtirilgan R-kvadrat	0,708					
Standart xatolik	0,499					
Kuzatuvlar soni	10					
Dispersion tahlil						
	Df	SS	MS	F	F-ahamiyatlilik	
Regressiya	3	6,175	2,058	8,263	0,015	
Qoldiq	6	1,495	0,249			
Jami	9	7,669				
	Koef-lar	St. xatolik	t-stat.	P-prob.		
lnY	-73,146	20,174	-4,025	0,007		
lnK	1,973	1,179	2,097	0,081		
lnL	9,314	2,940	4,907	0,003		
T	0,891	0,028	3,338	0,029		

Multiplikativ ishlab chiqarish funksiyasi bo'yicha olingan elastiklik koeffitsiyenti ahamiyatli hisoblanadi. Ko'p omilli korrelyatsiya koeffitsiyenti 0,913 ga teng bo'lib, natijaviy ko'rsatkichga regressiya tenglamasiga kiritilgan ta'sir etuvchi omillar o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Dispersiyaning izohlangan ulushi 0,81 ga teng bo'lib, bu shuni tasdiqlaydiki, Qishloq xo'jaligida yaratilgan YAHMning fizik hajmini o'rtacha yillik indeksidagi o'zgarishlarning 81% regressiya tenglamasiga kiritilgan omil xususiyatlarining o'zgarishi bilan bog'liqdir. Modeldagi tasodifiy va hisobga olinmagan omillarning ta'siri bilan izohlanadigan qoldiq o'zgarishlar darajasi 19% ni tashkil qiladi.

XULOSALAR

Yuqoridagi tahlillardan xulosa qilishi mumkinki, viloyat iqtisodiyotining qishloq xo'jaligi tarmog'idagi ishlab chiqarish hajmining o'sish sur'atiga "kapital resurslar" omiliga nisbatan "mehnat resurslari" omilining sezilarli ta'siri kuzatilmoqda.

Qashqadaryo viloyati iqtisodiyoti qishloq xo'jaligi tarmog'i ishlab chiqarish faoliyati samaradorligi va ularga investitsiyalarni jalb qilish samaradorligining tahlili shuni tasdiqlaydiki, hudud qishloq xo'jaligi tarmog'ini intensiv rivojlantirish va unda kapitaldan foydalanish unumdorligini oshirishga yo'naltirilgan islohotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Shuni ta'kidlash kerakki, boshqa tarmoqlar kabi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida faol investitsion siyosatga yo'naltirilgan menejment tizimi samaradorligini yuksaltirish murakkab vazifa bo'lib, unda belgilangan maqsadlarga erishish yahlit ishlab chiqarish omillarini kompleks texnik va ijtimoiy-iqtisodiy baholamasdan hal yetib bo'lmaydi.

Shunday qilib, ishlab chiqarish funksiyalari ishlab chiqarish hajmining oshishi bilan ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish samaradorligini har tomonlama baholashga, shuningdek, ularning kutilayotgan qiymatlari asosida ishlab chiqarish hajmini prognoz qilishga imkon beradi.

Foydalangan adabiyotlar royxati:

1. Блауг М. Кенэ, Франсуа // 100 великих экономистов до Кейнса – Great Economists before Keynes: An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past. – СПб.: Экономикс, 2008.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо. – 2007.
3. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М.: Прогресс, – 1978.
4. Оболенский К.П. Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства. Теория и практика. – М.: Экономика, 1974. – 192 с.
5. Витун Е.Р. Сущность, критерий и факторы экономической эффективности сельскохозяйственного производства // Гродненский сельскохозяйственный институт. – Гродно, 1993. – 452 с.
6. Экономика предприятий и отраслей АПК. Учебное пособие/ В.С. Тонкович, Е.П. Кивейта, Л.Ф.Догиль и др. – Минск: Издательство Белорусского аграрного университета. –1996. – 320 с.
7. Bekmurodov A.Sh. va boshq. Global iqtisodiy inqiroz davrida O'zbekiston moliya sektori: muammolar, natijalar va istiqbollari. Ilmiy monografiya. – T.: Moliya. – 2013.
8. Mustafakulov Sh.E. O'zbekistonda investitsion muhit jozibadorligini oshirishning ilmiy-uslubiy asoslarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari doktori (DSC) dissertatsiyasi avtoreferati. –T.: O'z.R.Bank moliya akademiyasi. 2017-y.
9. Abduraximova S.A. Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish sharoitida investitsiya jarayonlarini makroiqtisodiy tartibga solish. I.f.n. diss. – T.: TDIU. – 2012;
10. Valiyev B.B. O'zbekistonda hududlar iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda investitsiya salohiyatini oshirish mexanizmi. 08.00.12 – "Mintaqaviy iqtisodiyot" Iqtisodiyot fanlari doktori (Doctor of science) dissertatsiyasi avtoreferati. – Toshkent – 2021.
11. Qashqadaryo viloyati hokimligi iqtisodiyot boshqarmasi statistik to'plamlari.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.